

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління та
національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ЛЮХ КАТЕРИНА АНДРІЇВНА
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК 332.143
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ПЛАНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

К .А. ЛЮХ
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи:
ДАНКЕВИЧ Євген Михайлович
(прізвище, ім'я, по батькові)

доктор економічних наук, професор
(науковий ступінь, вчене звання)

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

за результатами попереднього захисту: ЛЮХ Катерину Андріївну допущено до захисту

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № _____ від «_____» грудня 2023 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

Валентина ЯКОБЧУК
(власне ім'я, прізвище)

«_____» _____ р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти _____ ЛЮХ Катерина Андріївна захистила
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____
за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ - _____
(науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

Настасія ПУГАЧОВА
(власне ім'я, прізвище)

АНОТАЦІЯ

ЛЮХ К. А. Планування соціально-економічного розвитку територіальних громад. – Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Поліський національний університет, Житомир, 2023 р.

Кваліфікаційна робота присвячена вирішенню важливої та гострої проблеми планування соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Обґрунтовано, що планування соціально-економічного розвитку територіальних громад в Україні є критично важливим для забезпечення сталого розвитку, зміцнення місцевого самоврядування та підвищення якості життя населення. Це процес, який вимагає ретельного аналізу потреб громади, визначення пріоритетних напрямків розвитку та розробки стратегій досягнення поставлених цілей. Важливість цього процесу полягає у здатності адаптуватися до змінюваних соціально-економічних умов, враховуючи регіональні особливості та потреби громадян. Залучення місцевих жителів до процесу планування також сприяє зростанню громадської активності та підвищенню прозорості діяльності органів місцевого самоврядування.

Ефективне планування дозволяє не тільки визначити основні вектори розвитку, але й залучити інвестиції, створити нові робочі місця та покращити інфраструктуру. Це сприяє соціальній стабільності, економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності громад на національному та міжнародному рівнях. Особливо це актуально для України, де децентралізація та розвиток місцевих громад є одними з пріоритетних завдань уряду, спрямованих на побудову ефективної та справедливої держави..

Ключові слова: планування, адміністративно-територіальна реформа, громади, євроінтеграція, державна політика, стратегія.

SUMMARY

LIUKH K. Planning of socio-economic development of territorial communities.
- Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 281 «Public management and administration». Polissia National University, Zhytomyr, 2023.

The qualification work is devoted to solving the important and acute problem of planning the socio-economic development of territorial communities.

It is substantiated that planning the socio-economic development of territorial communities in Ukraine is critically important for ensuring sustainable development, strengthening local self-government and improving the quality of life of the population. This is a process that requires a thorough analysis of the needs of the community, determination of priority areas of development and development of strategies for achieving the set goals. The importance of this process lies in the ability to adapt to changing socio-economic conditions, taking into account regional characteristics and the needs of citizens. The involvement of local residents in the planning process also contributes to the growth of public activity and increased transparency of the activities of local self-government bodies.

Effective planning allows not only to determine the main vectors of development, but also to attract investments, create new jobs and improve infrastructure. This contributes to social stability, economic growth and increasing the competitiveness of communities at the national and international levels. This is especially relevant for Ukraine, where decentralization and development of local communities are among the government's priority tasks aimed at building an efficient and fair state.

Keywords: planning, administrative and territorial reform, communities, European integration, state policy, strategy.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЛАНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	9
1.1. Теоретичні основи планування розвитку громад в умовах адміністративно-територіальної реформи	9
1.2. Економічні передумови планування розвитку територіальних громад	12
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАД В УКРАЇНІ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ПЛАНУВАННЯ ЇХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	16
2.1. Результати проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні	16
2.2. Необхідність подальшого планування соціально-економічного розвитку територіальних громад	19
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	22
3.1. Стратегічні орієнтири планування соціально-економічного розвитку територіальних громад	22
3.2. Екологічна складова при плануванні соціально-економічного розвитку територіальних громад	25
ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31
ДОДАТКИ	35

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Планування соціально-економічного розвитку територіальних громад є надзвичайно актуальною темою у сучасному світі. Децентралізація влади, що відбувається в багатьох країнах, надає територіальним громадам більше відповідальності та можливостей у прийнятті рішень щодо свого розвитку.

Ефективне використання ресурсів стає ключовим завданням, оскільки обмежені бюджети та загрози екологічних проблем вимагають раціонального планування. Планування також сприяє забезпеченню сталого розвитку, де враховуються потреби сучасного покоління та зберігаються ресурси для майбутніх поколінь [10-12].

Крім того, планування розвитку територіальних громад підтримує місцеве підприємництво, що є ключовим чинником успішності громад. Враховуючи всі ці аспекти, можна визначити, що планування соціально-економічного розвитку територіальних громад є актуальним завданням, спрямованим на досягнення сталого та гармонійного розвитку на місцевому рівні.

Ступінь розробленості проблеми. Питання планування соціально-економічного розвитку територіальних громад є важливою темою для багатьох дослідників як в Україні, так і за кордоном. Ця тема розглядається у численних публікаціях, і вона включає в себе аналіз стратегій розвитку, бюджетування, визначення пріоритетних напрямків розвитку та інші аспекти.

Один із науковців, що активно досліджує цю тему, - це Тетяна Барановська. У своїй докторській дисертаційній роботі, захищеній у Харківському університеті, вона зосереджується на державній політиці розвитку територіальних громад в Україні, що включає в себе планування та стратегії розвитку.

Деякі інші дослідники також внесли важливий внесок у цю область. Наприклад, Оксана Бобровська вивчала ресурсну теорію в проекції на розвиток територіальних громад у своїй роботі, опублікованій в 2019 році.

Крім того, університети і дослідницькі інститути також активно займаються питаннями планування розвитку громад. Наприклад, Інститут державного управління та місцевого самоврядування в Україні проводить дослідження і надає консультації щодо питань розвитку територіальних громад.

Закордонні дослідники також активно цікавляться цією темою і надають важливі поради та підходи до планування розвитку громад в Україні [5-8, 10-18]. У загальному, це багатогранна тема, яка привертає увагу багатьох дослідників і фахівців, оскільки вона має велике значення для соціально-економічного розвитку країни.

Метою даної роботи є дослідження та узагальнення підходів до планування соціально-економічного розвитку територіальних громад. Досягнення поставленої мети вимагає вирішення наступних завдань:

1. Вивчити теоретично-методологічні основи планування соціально-економічного розвитку територіальних громад.
2. Проаналізувати досвід інших країн та міжнародні стандарти щодо планування розвитку територіальних громад.
3. Запропонувати практичні рекомендації та стратегії для планування соціально-економічного розвитку територіальних громад в Україні.

Предметом дослідження є методичні, теоретичні та практичні аспекти планування соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Об'єктом дослідження* є процес планування розвитку територіальних громад в Україні.

Теоретичною та методологічною основою даної роботи є загальнонаукова методологія, що передбачає системний аналіз та міждисциплінарний підхід до дослідження. Для досягнення мети та вирішення завдань використовуються різні методи, включаючи аналіз наукової літератури, порівняльний аналіз міжнародного досвіду та експертні оцінки.

Перелік публікацій автора за темою дослідження представлено у додатках.

Практичне значення отриманих результатів кваліфікаційної роботи. Отримані результати даної кваліфікаційної роботи мають важливе практичне значення у контексті планування соціально-економічного розвитку територіальних громад. Вони можуть бути корисні наступним чином: Розробка стратегій розвитку. Результати дослідження надають методичні та теоретичні основи для ефективної розробки стратегій розвитку територіальних громад. Це допомагає громадам визначати свої пріоритети, цілі та завдання для підвищення рівня соціально-економічного розвитку. Політика розвитку. Рекомендації, що містяться у роботі, можуть стати основою для формулювання та вдосконалення державної політики у сфері розвитку територіальних громад. Це допоможе забезпечити більш ефективну підтримку громад у їхньому розвитку. Практичні рекомендації. Робота містить конкретні практичні рекомендації та стратегії для планування розвитку громад. Ці рекомендації можуть бути використані муніципалітетами, громадами та іншими зацікавленими сторонами для вдосконалення своєї роботи. Управління ресурсами. Результати дослідження допоможуть управляти ресурсами більш ефективно, забезпечуючи більш стабільний та стало спрямований розвиток громад. Отже, отримані результати мають конкретне практичне застосування та можуть сприяти покращенню управління та розвитку територіальних громад в Україні.

Структура та обсяг роботи. Випускна кваліфікаційна робота містить вступ, три розділи основної частини та висновки до них, висновки та пропозиції, список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЛАНУВАННЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1. Теоретичні основи планування розвитку громад в умовах адміністративно-територіальної реформи

Реформа децентралізації в Україні відкрила перед громадами нові можливості та сприяла об'єднанню їх на новому рівні самоврядування, який отримав назву «об'єднана громада». При рішенні громад створити таке об'єднання, вони отримали право вибирати свій власний новий місцевий орган управління та наділені повноваженнями самостійно приймати виконавчі рішення та збирати значну частину податків, які сплачуються на місцевому рівні. Ця ініціатива не лише гарантувала, що доходи, зібрані в громаді, залишаються на користь самої громади, але також дозволяла надавати суспільні блага та послуги більш ефективно.

Зрозуміло, що для перших громад, які вирішили розпочати процес об'єднання, існували більше сумнівів, ніж впевненості. На початку 2015 року не було жодного порівняльного досвіду, який міг би служити прикладом. Перші когорти громад, що об'єдналися, виходили на невідому територію, яка вимагала від них навчання та адаптації. Крім того, не було гарантії, що ця реформа не буде скасована незабаром після її запровадження.

Однак, незважаючи на ці труднощі, швидкість об'єднання громад в наступні роки перевищила всі очікування. У період з 2015 по 2019 рік більше ніж 4000 громад об'єдналися в понад 1000 нових об'єднаних громад, які охопили близько 43,2% всієї території країни та 32,1% населення. Це означає, що на кінець 2019 року понад 11 мільйонів громадян України проживали в самостійних громадах. Цей швидкий розвиток процесу укрупнення був дивовижним для українських та міжнародних експертів [12-18]. Проте дотепер ніхто не проводив систематичного аналізу головних факторів, які спонукали

перші громади до об'єднання. Розуміння цих факторів є ключовим, оскільки українська реформа децентралізації може послужити важливою моделлю для інших країн. Також важливо розглянути стратегічні напрямки розвитку громад в умовах адміністративно-територіальної реформи і дослідити досягнення в цій сфері, представлені вітчизняними та зарубіжними дослідниками.

Теоретичні основи планування розвитку громад у контексті адміністративно-територіальної реформи включають кілька ключових елементів. Перше - це аналіз існуючої адміністративно-територіальної структури, щоб зрозуміти, як поточне управління та організаційна структура впливають на ефективність і спроможність громад. Друге - вивчення потреб і можливостей громад, включаючи економічні, соціальні, культурні та екологічні аспекти. Це дозволяє визначити основні напрямки розвитку і пріоритети для кожної громади. Третє - розробка стратегій та планів, які включають як короткострокові, так і довгострокові цілі. Ці стратегії повинні базуватися на реальних ресурсах і потенціалі громад, а також брати до уваги регіональні особливості та взаємозв'язки. Четверте - включення громадськості та зацікавлених сторін у процес планування. Участь громадян та місцевих організацій є ключовою для забезпечення прозорості та відповідальності, а також для того, щоб плани були реалістичними і відображали реальні потреби людей. П'яте - адаптація до змінюваних умов та гнучкість у плануванні. Оскільки умови можуть змінюватися, важливо мати можливість коригувати плани та стратегії для відповідності новим реаліям. Шосте - моніторинг та оцінка результатів. Це передбачає регулярне оцінювання прогресу щодо встановлених цілей та внесення необхідних коректив у стратегію розвитку.

Загалом, ці теоретичні основи допомагають забезпечити системний та балансований підхід до планування розвитку громад, враховуючи специфіку адміністративно-територіальної реформи.

При детальному розгляді теоретичних основ планування розвитку громад в рамках адміністративно-територіальної реформи, важливо зрозуміти, що це включає комплексний підхід, який об'єднує кілька ключових елементів.

Насамперед, здійснюється глибокий аналіз існуючої адміністративно-територіальної структури для розуміння поточних управлінських і організаційних особливостей. Також важливо вивчити потреби і можливості громад, що охоплюють економічні, соціальні, культурні та екологічні аспекти, щоб визначити основні напрямки розвитку та пріоритети.

Розробка стратегій та планів, які враховують як короткострокові, так і довгострокові цілі, є невід'ємною частиною цього процесу. Стратегії повинні базуватися на реальних ресурсах, потенціалі громад та враховувати регіональні особливості. Включення громадськості та зацікавлених сторін у процес планування є критично важливим для забезпечення прозорості, відповідальності та реалістичності планів. Адаптація до змінюваних умов та гнучкість у плануванні дозволяють коригувати плани відповідно до нових реалій та викликів. Окрім того, важливою є інтеграція міжсекторального підходу, яка передбачає охоплення різних аспектів життєдіяльності громади, таких як освіта, охорона здоров'я, інфраструктура, економіка та інші. Це забезпечує більш гармонійний та комплексний розвиток. На завершення, моніторинг та оцінка результатів є важливими для визначення ефективності реалізованих планів та стратегій [7-8].

Механізм планування розвитку громад можна розглядати як послідовний процес, який включає в себе наступні етапи:

Підготовчий етап:

1. Вивчення ситуації у громаді: аналіз соціально-економічного стану, ідентифікація потреб та проблем.
2. Збір статистичних даних та інформації про громаду.
3. Проведення опитувань та фокус-груп з участю зацікавлених сторін.
4. Проведення соціально-економічного аналізу громади з урахуванням зібраних даних.

Етап планування:

1. Визначення сценаріїв розвитку громади.
2. Формулювання бачення майбутнього та стратегічних цілей.

3. Розробка конкретних оперативних завдань та способів їх досягнення.

Етап впровадження:

1. Затвердження стратегії розвитку громади.
2. Формування бюджету громади з урахуванням стратегії.
3. Управління програмами та проектами, спрямованими на реалізацію стратегії.
4. Моніторинг та оцінка досягнення цілей, внесення коригувань у виконання стратегії за необхідності.

Етап оцінювання результатів:

1. Визначення впливу реалізації стратегії на розвиток громади.
2. Оцінка досягнення поставлених цілей та запланованих результатів.
3. Аналіз ефективності заходів, вжитих для реалізації стратегії [1-4].

Кожен із цих етапів передбачає значну організаційну та інтелектуальну роботу. Важливо враховувати, що усі етапи повинні бути відкритими для громадськості та доступними для участі різних груп громадян, які об'єднані спільними інтересами. Громадська участь в процесі планування розвитку громади є ключовою для забезпечення широкого підтримки та врахування потреб різних соціальних груп.

1.2. Економічні передумови планування розвитку територіальних громад

Економічні передумови планування розвитку територіальних громад є надзвичайно важливим аспектом у становленні та зміцненні місцевого самоврядування. Ці передумови визначають, як громади можуть розглядати інвестиційні можливості, створювати сприятливі умови для підприємництва та забезпечувати економічний зріст на своїй території. Давайте розглянемо

детальніше, які економічні передумови важливі для планування розвитку територіальних громад.

Фінансова автономія. Однією з ключових передумов є здатність громади самостійно збирати та використовувати фінансові ресурси. Це включає в себе можливість збирати податки, зокрема місцеві податки та збори, і володіти фінансовою незалежністю від центрального уряду. Фінансова автономія дозволяє громадам реалізувати свої проекти та ініціативи.

Економічний потенціал. Для успішного планування розвитку громади необхідно оцінити її економічний потенціал. Це включає в себе аналіз наявних ресурсів, інфраструктури, підприємств та можливостей для створення нових робочих місць. Громади повинні розробити стратегії для залучення інвестицій та розвитку свого економічного потенціалу.

Інфраструктура та доступ до ринків. Наявність якісної інфраструктури, такої як дороги, комунікації, енергозабезпечення та доступ до ринків є критичними для приваблення інвесторів та розвитку підприємств. Громади повинні працювати над покращенням своєї інфраструктури та створенням сприятливого бізнес-середовища.

Господарська диверсифікація. Розвиток різноманітних економічних галузей дозволяє громадам зменшити ризик економічної залежності від одного сектору. Планування розвитку повинно спрямовуватися на розширення господарської бази та розвиток різних сфер економіки.

Громадська участь та співпраця. Важливим елементом є врахування думки та потреб громадян у плануванні розвитку. Громади повинні створити механізми для громадської участі та співпраці з місцевими підприємствами та іншими зацікавленими сторонами.

Усі ці економічні передумови є важливими для успішного планування розвитку територіальних громад. Розуміння та врахування цих факторів допомагає громадам створити ефективні стратегії для досягнення економічного зросту та покращення якості життя своїх громадян.

Для економістів гроші завжди відігравали ключову роль у поясненні різноманітних соціально-економічних явищ, і це стосується і специфіки швидкого об'єднання територіальних громад в контексті адміністративно-територіальної реформи. Перед початком об'єднання громади, особливо ті, які мали значну кількість місцевих підприємств, стурбовано можливими наслідками віднесення до бюджетів їхніх районів податку на доходи фізичних осіб (ПДФО). Однак після об'єднання, близько 60% ПДФО залишалося в громаді. Спроба об'єднати громади «щоб повернути гроші» виглядала як розумний мотиватор для досягнення успіху в рамках цієї реформи. Більше того, місцева еліта могла передбачити, що місцеві підприємства будуть більш охоче сплачувати податки на доходи фізичних осіб, коли вони зрозуміють, що ці податкові внески сприятимуть розвитку їхніх власних громад. Це можна вважати однією з основних економічних передумов об'єднання.

У той же час, історичний досвід також міг вплинути на рішення громад щодо об'єднання. Зокрема, до 2015 року Львівська, Чернівецька, Івано-Франківська, Тернопільська та Закарпатська області були частиною Австро-Угорської імперії, а Волинська та Рівненська області належали до Польщі. Ці області мали власний історичний досвід місцевого самоврядування і були включені до складу Радянського Союзу лише в 1944 році. Під час реформи в 2015 році, старший покоління цих регіонів могло зберігти свої власні спогади про часи місцевого самоврядування, коли люди займалися власним бізнесом, а громади активно здійснювали місцеве управління [11-12]. Молодше покоління отримувало цей досвід від старших членів сім'ї. Цей історичний контекст додав ще один шар до мотиваційного аспекту об'єднання.

Центральна та Східна Україна пережили складні історичні події, такі як примусова колективізація з кінця 1920-х років і Голодомор, який спричинив масові смерті в сільських районах України. Іншими словами, на Центральну та Східну Україну вплинула відсутність колективного досвіду місцевого самоврядування в попередній історії. Тому можна було розуміти, що ці регіони відчували меншу мотивацію створювати власні органи місцевого

самоврядування, порівняно з тими частинами Західної України, де історичний досвід місцевого самоврядування був більш актуальним. Звертаючи увагу на ці важливі історичні впливи, слід зауважити, що реформа діяла на всій території України, і економічний стимул сприяв позитивним роздумам громад щодо об'єднання.

Проведений аналіз даних про бюджетні надходження на душу населення в 2014 році та взаємозв'язок з об'єднанням громад до 2017 року показав, що чим вищий рівень доходів на душу населення в громаді, тим більша ймовірність її об'єднання в усіх регіонах [38].

Громади областей, які колись належали до Польщі, проявили більший інтерес до об'єднання, ніж громади інших частин України. Цікаво, що громади з областей, які колись були частиною Австро-Угорської імперії, були ще більш налаштовані на об'єднання, навіть порівняно з колишніми польськими громадами та іншими регіонами України.

Аналіз статистичних даних підтверджує гіпотезу, що підвищення збору ПДФО на душу населення на 1% у 2016 році збільшує ймовірність об'єднання громади до 2019 року на 0,27%. Дослідження також підтверджує, що ця залежність існує незалежно від наявності попереднього досвіду роботи в органах місцевого самоврядування. Це свідчить про те, що грошові стимули можуть бути потужними мотиваторами для переходу від залежності від центральної держави до розвитку місцевого самоврядування. Важливо зауважити, що цей висновок підкріплюється, коли розглядається загальний дохід на душу населення, отриманий на місцевому рівні, як альтернативний показник багатства [36,38].

У цьому контексті важливо відзначити, що примусове об'єднання громад, яке було визначено в Перспективних планах, може вирішувати значну кількість перших об'єднаних територіальних громад, прийнятих Кабінетом Міністрів 27 травня 2020 року, і спрямовувати їх у вертикальну політику. Такий підхід може підірвати довіру, яку вдалося створити між місцевими органами самоврядування та центральною державою.

РОЗДІЛ 2.

СУЧАСНИЙ СТАН ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАД В УКРАЇНІ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ПЛАНУВАННЯ ЇХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

2.1. Результати проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні

Адміністративно-територіальна реформа в Україні була започаткована у 2014 році з метою створення більш ефективної та децентралізованої системи місцевого самоврядування. Однією з ключових складових цієї реформи було об'єднання громад в об'єднані територіальні громади (ОТГ). Ця реформа сприяла зміцненню місцевого самоврядування та передачі більших повноважень громадам.

За результатами реформи, на початок 2020 року більше ніж 4000 громад об'єдналися в понад 1000 нових об'єднаних територіальних громад, охопивши близько 43,2% загальної площі країни та 32,1% її населення. Це означає, що понад 11 мільйонів людей проживають в самоврядних громадах. Цей процес укрупнення громад перевищив очікування та став важливим досягненням реформи [8].

Проте, необхідно відзначити, що попри значний успіх реформи, існують певні виклики та питання, які потребують уваги. Один із них полягає в підтримці та розвитку об'єднаних громад, а також у створенні умов для їхнього стабільного соціально-економічного розвитку. Також, важливо аналізувати та оцінювати ефективність діяльності громад, щоб забезпечити максимальний вплив на покращення якості життя їх мешканців.

У цьому контексті стає очевидною необхідність розвитку соціально-економічних планів для громад. Такі плани повинні враховувати конкретні потреби та можливості кожної громади, сприяючи її сталому розвитку.

Важливо враховувати як економічні, так і соціальні фактори, а також планувати використання ресурсів та інфраструктури для досягнення поставлених цілей.

Таким чином, адміністративно-територіальна реформа в Україні вже мала значний вплив на організацію та діяльність громад. Однак, для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку, необхідно активно розробляти та впроваджувати соціально-економічні плани, які враховуватимуть конкретні потреби та можливості кожної громади.

Крім того, необхідно акцентувати увагу на важливості залучення громадян до процесу планування та реалізації соціально-економічних планів. Активна участь мешканців в прийнятті рішень та визначенні пріоритетів розвитку сприяє більшому задоволенню їхніх потреб і сприяє впровадженню реформи на місцевому рівні. Окрім цього, важливо створити ефективні механізми моніторингу та оцінки результатів реалізації соціально-економічних планів. Це дозволить вчасно виявляти проблеми та коригувати стратегії розвитку для досягнення найкращих результатів [17, 19].

Усе це вимагає спільних зусиль місцевих органів влади, громадян, експертів та інших зацікавлених сторін. Лише завдяки системному та комплексному підходу до планування соціально-економічного розвитку громад можна забезпечити сталість та підвищення якості життя населення в Україні після проведення адміністративно-територіальної реформи.

Протягом шести років реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні досягнуто значних результатів. У цей період було утворено 1070 громад, з них 4882 громади об'єдналися добровільно. Перші місцеві вибори відбулися у 936 новостворених громадах. Уряд затвердив перспективні плани формування територій громад у 24 областях на 100% їх території. Новоутворені громади займають майже 47% загальної площі України, і понад 70% населення країни проживають в громадах та містах обласного значення [8].

Згідно з Законом України від 16 квітня 2020 року № 562-ІХ «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад», Кабінет Міністрів України

визначив адміністративні центри та затвердив території 1470 уповноважених територіальних громад, де вибори у 2020 році відбулися за новою територіальною ознакою [8]. Це відзначення свідчить про подальшу консолідацію громад та створення сприятливих умов для їхнього розвитку.

Міжмуніципальна співпраця також зіграла важливу роль у цьому процесі, зокрема, 1354 територіальні громади уклали 604 угоди про співпрацю. Ця співпраця дозволила громадам об'єднувати зусилля та реалізовувати спільні проекти, що сприяє підвищенню ефективності їхньої діяльності та розвитку на місцевому рівні.

Таким чином, адміністративно-територіальна реформа, яка була започаткована в Україні у 2014 році, призвела до значних перемін в структурі місцевого самоврядування. Протягом шести років реформи було створено 1070 громад та об'єднано 4882 громади, що стало важливим кроком у зміцненні децентралізації та підвищенні рівня самостійності місцевих громад.

Національні вибори у 936 новостворених громадах підтвердили легітимність та підтримку реформи з боку населення. Окрім того, уряд затвердив перспективні плани формування територій громад у 24 областях, покриваючи 100% їхньої території. Це стало важливим кроком у визначенні адміністративних центрів та територій територіальних громад.

Новоутворені громади займають значну площу національної території, що дозволяє їм відповідально управляти ресурсами та інфраструктурою на користь свого населення. Більше 70% мешканців України проживають в громадах та містах обласного значення, що підкреслює важливість місцевого самоврядування та розвитку на місцевому рівні [4, 8].

Міжмуніципальна співпраця громад сприяє консолідації їхніх зусиль та спільній реалізації проектів, що впливає на підвищення їхньої ефективності та розвитку. Однак, необхідно продовжувати здійснювати системний моніторинг та оцінку результатів реалізації соціально-економічних планів для забезпечення сталого розвитку громад.

Загалом, адміністративно-територіальна реформа створила нові можливості для громад у забезпеченні якісного місцевого самоврядування та соціально-економічного розвитку. Необхідно продовжувати розробку та впровадження соціально-економічних планів, залучати громадян до прийняття рішень та підтримувати міжмуніципальну співпрацю для досягнення найкращих результатів на місцевому рівні.

2.2. Необхідність подальшого розвитку ефективних громад в умовах адміністративно-територіальної реформи

Необхідність подальшого планування соціально-економічного розвитку територіальних громад українських регіонів визначається рядом об'єктивних факторів та внутрішніми потребами країни. Перш за все, адміністративно-територіальна реформа, яка вже триває протягом кількох років, призвела до створення нових територіальних громад і об'єднання існуючих. Враховуючи цей процес, необхідно мати чітку стратегію розвитку кожної громади, яка б відповідала її потенціалу та потребам населення.

Згідно з методичними рекомендаціями Мінрегіону, розробка і затвердження стратегій розвитку територіальних громад є ключовим етапом для створення сприятливого соціально-економічного середовища на їхній території. В умовах війни та внутрішніх перетворень, такі стратегії є необхідними для відновлення регіональних ресурсів та інфраструктури, підтримки населення та бізнесу.

Окрім цього, європейські стандарти стратегічного планування регіонального розвитку вимагають від країни розробки єдиних підходів та структур для формування стратегічних документів на рівні територіальних громад. Це допоможе створити єдиний фреймворк для планування, моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку та спростить

взаємодію між органами місцевого самоврядування та центральними владними структурами.

Враховуючи важливість відновлення регіонів, розвиток імплементації стратегій розвитку територіальних громад стає пріоритетом для України на шляху до Європейського Союзу. Впровадження європейських стандартів у стратегічному плануванні регіонального розвитку є важливим кроком до забезпечення сталого розвитку країни та її інтеграції у європейський простір.

Розробка та впровадження стратегій розвитку територіальних громад є ключовим етапом для забезпечення їхнього сталого функціонування та подальшого розвитку. Цей процес визначає перспективи економічного зростання, соціальної підтримки населення, реалізації інфраструктурних проектів та реформування громадського сектору [8].

Зокрема, стратегічне планування дозволяє громадам:

1. Визначити пріоритети. Встановити конкретні цілі та завдання для подальшого розвитку, визначити основні сфери, які потребують підтримки та інвестицій.
2. Залучити ресурси. Розробка стратегій сприяє визначенню необхідних фінансових та людських ресурсів для реалізації проектів та програм.
3. Підвищити ефективність управління. Стратегії створюють основу для більш ефективного управління ресурсами та послугами на місцевому рівні.
4. Забезпечити участь громади. Процес розробки стратегій включає в себе консультації та діалог з мешканцями громади, що сприяє підвищенню громадської активності та довіри.
5. Відповідати вимогам європейських стандартів. Застосування європейських підходів до стратегічного планування сприяє гармонізації українських громад з європейськими стандартами.

У контексті інтеграції України до Європейського Союзу, стратегічне планування стає важливим інструментом для громад, спрямованим на

досягнення європейських стандартів у сфері управління, економіки та соціального розвитку. Воно допоможе забезпечити сталу та інклюзивну економіку, покращити якість життя мешканців та зробити громади більш конкурентоспроможними на міжнародній арені.

РОЗДІЛ 3.

УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

3.1. Стратегічні орієнтири планування соціально-економічного розвитку територіальних громад

Глобалізація світової економіки є явищем, що надає нові закономірності та впливає на рівні відповідальності за місцевий розвиток. Зростаюча інтеграція країн у світову економіку призводить до посилення ролі громад у забезпеченні економічного розвитку локальних територій та всієї країни загалом. Українське суспільство вже розуміє, що подальший розвиток країни в значній мірі залежить від можливості та готовності громад активно залучатися до місцевого розвитку.

Завершення процесів децентралізації та реформ самоврядування в Україні створює передумови для практичної реалізації принципу повсюдності місцевого самоврядування. Ця історична перспектива накладає на лідерів територіальних громад новий рівень відповідальності за розвиток своїх територій. Територіальні громади мають перетворитися з об'єкта управління на суб'єкт управління та самостійно забезпечувати свою економічну спроможність.

Однією з ключових відповідальностей територіальних громад є планування свого розвитку. Громади повинні взяти на себе відповідальність за визначення стратегічних напрямків економічного майбутнього та підвищення добробуту своїх мешканців. Тому місцеві влади повинні бути готові розуміти особливості сучасного розвитку, мати необхідні знання, доступ до актуальної інформації, розвинуті навички та досвід, щоб забезпечити більшу конкурентоспроможність своїх громад у нових умовах глобалізації.

Враховуючи вищевикладене, важливою перспективою для майбутнього України є здатність та готовність територіальних громад до активної участі у

процесах місцевого розвитку, а також здійснення власного планування та прийняття відповідних рішень для досягнення сталого економічного зростання та соціального покращення.

Планування розвитку територіальних громад є важливою складовою будь-якої країни, оскільки воно визначає шлях досягнення сталого соціально-економічного зростання та підвищення якості життя населення. Україна не є винятком і активно працює над удосконаленням підходів до планування розвитку територіальних громад.

Стратегічні вимоги європейського спрямування. У контексті євроінтеграції України, стратегічні орієнтири планування розвитку територіальних громад повинні відповідати європейським стандартам та цілям. Це передбачає гармонізацію законодавства, структури та змісту стратегій розвитку громад із європейськими аналогами.

Залучення громадськості. Планування розвитку громад має бути відкритим та включати участь громадськості. Це забезпечує більшу легітимність та підтримку стратегій розвитку.

Регіональна співпраця. Удосконалення підходів до планування передбачає підтримку регіональної співпраці між громадами та обласними органами влади. Це сприяє координації та ефективному використанню ресурсів.

Інноваційний підхід. Сучасне планування розвитку територіальних громад передбачає акцент на інноваціях, цифровій трансформації та сталому розвитку. Важливо враховувати сучасні технології та виклики.

Фінансова стійкість. Планування повинно передбачати створення стійких та ефективних фінансових механізмів для реалізації стратегій розвитку громад.

Соціальна відповідальність. Планування повинно враховувати потреби та інтереси різних соціальних груп, забезпечуючи соціальну справедливість та включеність.

Моніторинг та оцінка. Система моніторингу та оцінки реалізації стратегій розвитку громад є важливою для виявлення прогресу та корекції заходів.

Загалом, удосконалення підходів до планування розвитку територіальних громад в Україні спрямоване на забезпечення сталого, інклюзивного та європейського розвитку країни. Цей процес вимагає великих зусиль та співпраці між всіма зацікавленими сторонами і є важливим кроком на шляху до подолання викликів та досягнення успіху у майбутньому.

Тема стратегічного розвитку регіонів та громад у сучасних умовах набуває особливого значення, особливо у контексті ведення війни. Це пов'язано з тим, що процес відновлення та відбудови, який неминуче виникає після воєнних подій, вимагає ретельного планування та стратегічного підходу. Відновлення країни та розвиток територій не можуть відбутися без чіткої стратегії.

План відновлення та реабілітації повинен бути розроблений, прийнятий та реалізований в рамках стратегічного планування. Це дозволяє забезпечити системний та координований підхід до відновлення та розвитку територій. Відповідно до нормативних вимог, план відновлення фактично стає необхідною складовою Стратегії розвитку.

Однак важливо враховувати, що в разі відсутності затвердженої Стратегії розвитку, громади можуть втратити доступ до фінансування на відновлення. Згідно з даними Мінрегіону, в Україні 87% громад вже мають затвержені Стратегії розвитку. Кожна область має свої стратегії, що відповідають загальним нормам та вимогам.

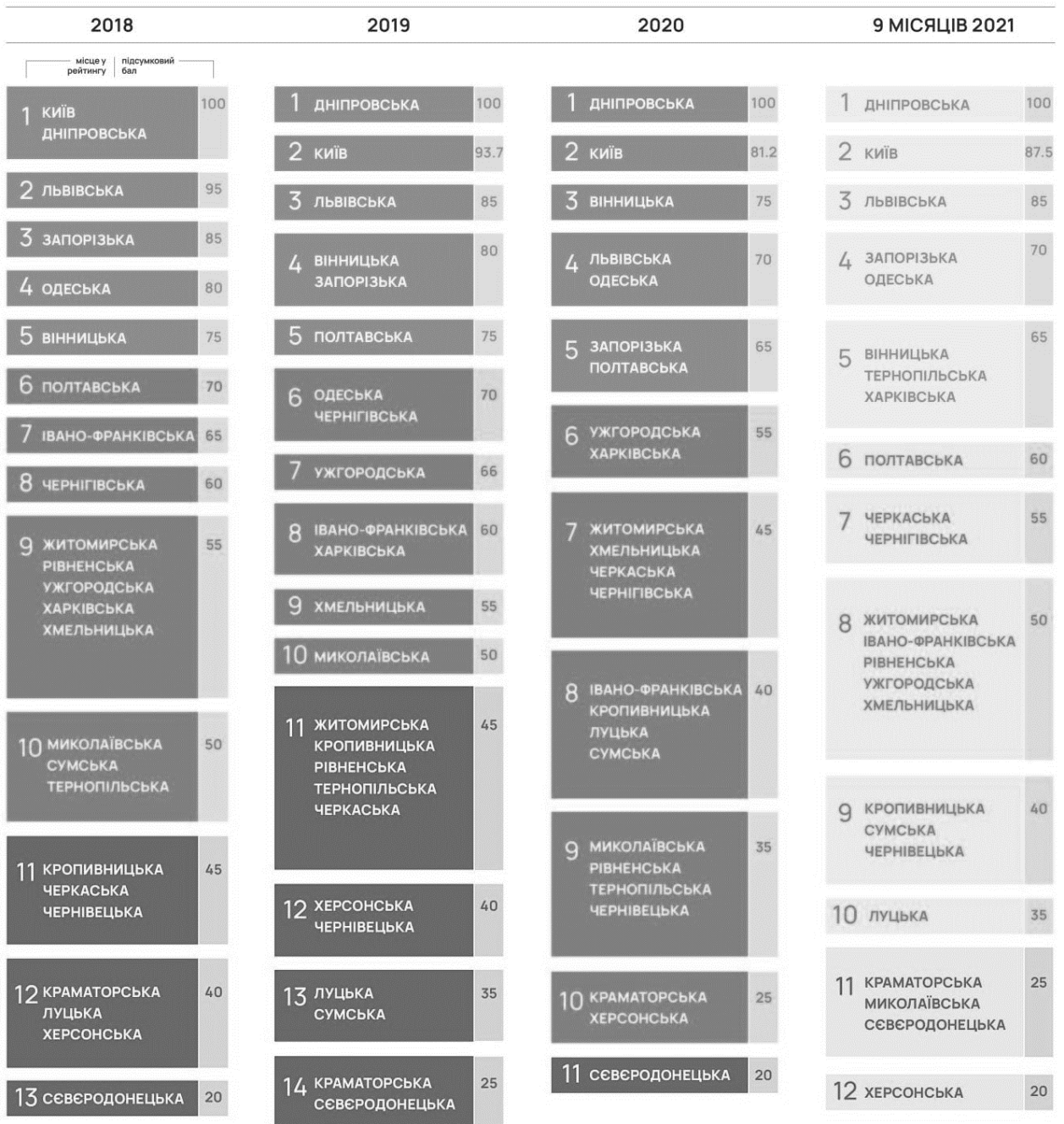
Також важливо зазначити, що фінансування на відбудову надається громадам, які знаходяться в зоні бойових дій чи тимчасово окупованих територіях. Це визначається Наказом Міністерства реінтеграції та тимчасово окупованих територій. Такі заходи є важливим кроком у забезпеченні відновлення та розвитку постраждалих територій, а стратегічне планування в цьому контексті відіграє ключову роль.

3.2. Екологічна складова при плануванні соціально-економічного розвитку територіальних громад

Екологічна складова є надзвичайно важливою при плануванні соціально-економічного розвитку територіальних громад. У сучасному світі, де екологічні питання стають все актуальнішими, забезпечення екологічної стійкості та врахування екологічних аспектів у плануванні є необхідністю для забезпечення якісного та тривалого розвитку громад. На рис. 3.1 відображено фінансову спроможність територіальних громад обласних центрів.

Планування соціально-економічного розвитку територіальних громад починається з врахування стану природи та екологічних умов на даній території. Це включає в себе аналіз якості повітря, води, ґрунтів, а також визначення потенційних ризиків для довкілля, пов'язаних з планованими економічними та соціальними заходами.

Забезпечення екологічної стійкості включає в себе ряд важливих аспектів: *Оцінка впливу на довкілля.* Перед впровадженням будь-яких проектів або програм розвитку, громади повинні провести оцінку впливу на довкілля, щоб визначити можливі негативні наслідки та розробити плани зменшення негативного впливу. *Відновлення та охорона природних ресурсів.* Планування повинно включати заходи з охорони та відновлення природних ресурсів, таких як ліси, водні ресурси, ґрунти та інші. *Сприяння сталому використанню природних ресурсів.* Розвиток повинен спиратися на принципи сталого використання природних ресурсів, щоб забезпечити їхню доступність і для майбутніх поколінь. *Захист від екологічних катастроф.* Планування має передбачати заходи для запобігання та ліквідації можливих екологічних катастроф, таких як аварії на хімічних підприємствах або надзвичайні природні явища. *Екологічна освіта та усвідомлення.* Важливо проводити роботу з населенням щодо екологічних проблем та виховувати екологічно свідому громаду.

РЕЙТИНГ СКЛАДЕНО ЗА МЕТОДОЛОГІЄЮ ЦЕНТРУ СПІЛЬНИХ ДІЙ CENTREUA.ORG

Всі показники щодо фінансової спроможності за 9 місяців 2021 року враховують виключно виконані фінансові показники станом на 1 жовтня 2021 року. Це враховано в методологію формування рейтингів та оцінки фінансової спроможності за бюджетними періодами.

Джерело

Офіційні запити на публічну інформацію до ОМС, Державний веб-портал бюджету для громадян Міністерства фінансів України, офіційний веб-сайт Державної служби статистики України

Рис. 3.1. Фінансова спроможність територіальних громад обласних центрів за рейтингом

Екологічна складова при плануванні соціально-економічного розвитку громад є не тільки питанням екологічної стійкості, але й забезпеченням якості життя та благополуччя громадян. Дотримання екологічних норм і стандартів є

фундаментом сталого та тривалого розвитку, а також важливим фактором для досягнення успіху та конкурентоспроможності територіальних громад у сучасному світі. У зв'язку з підписанням Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом та відповідно до Директиви 2001/42/ЄС та Протоколу про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (№562-VIII від 01.07.2015), був прийнятий та набув чинності Закон України від 20.03.2018 № 2354-VIII «Про стратегічну екологічну оцінку» [4], який регулює проведення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування для довкілля, включаючи містобудівну документацію та оцінку їх впливу на здоров'я населення.

Прийняття цього Закону супроводжувалося внесенням змін до ряду інших законодавчих актів, таких як Земельний кодекс України, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», Закон України «Про курорти», Закон України «Про державні цільові програми», та Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності». Також був затверджений Порядок здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довкілля, включаючи здоров'я населення, який було визначено Постановою Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2020 року № 1272 [9].

Згідно з цим Законом, стратегічна екологічна оцінка - це процедура визначення, опису та оцінювання можливих наслідків виконання документів державного планування, включаючи містобудівну документацію, для довкілля та здоров'я населення. Ця процедура включає в себе такі етапи: визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки, складання звіту про стратегічну екологічну оцінку, проведення громадського обговорення та консультацій, врахування результатів громадського обговорення та консультацій, інформування про затвердження документа державного планування та моніторинг наслідків його виконання [4,8].

Детальні вимоги та процедури щодо стратегічної екологічної оцінки містяться в тексті Закону [4]. Крім того, для конкретизації положень Закону та забезпечення його практичної імплементації були розроблені методичні

рекомендації, затверджені Міністерством екології та природних ресурсів України, а також критерії визначення наслідків для довкілля, включаючи здоров'я населення.

Крім того, враховуючи актуальність питань, пов'язаних із зміною клімату, були розроблені рекомендації щодо включення кліматичних питань до документів державного планування та стратегічної екологічної оцінки.

ВИСНОВКИ

1. Планування розвитку громад в Україні відбувається у кілька ключових етапів. Підготовчий етап включає вивчення соціально-економічного стану громади, збір статистичних даних, проведення опитувань та аналізу. На етапі планування визначаються сценарії розвитку, формулюються цілі та розробляються оперативні завдання. Впровадження включає затвердження стратегії, формування бюджету та управління програмами. Останній етап - оцінювання результатів - включає аналіз впливу стратегії на розвиток громади.

2. Реформа місцевого самоврядування, започаткована в Україні у 2014 році, сприяла створенню нових громад та зміцненню децентралізації. Національні вибори в новостворених громадах підтвердили підтримку цих змін. Уряд затвердив плани формування територій громад, покриваючи всі області. Більшість населення України живе в таких громадах, підкреслюючи важливість місцевого самоврядування.

3. З прийняттям Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» у 2018 році було внесено зміни до ряду інших законів. Цей закон визначає процедуру оцінки впливу документів державного планування на довкілля та здоров'я населення, включаючи громадське обговорення та моніторинг наслідків. Важливо продовжувати моніторинг та оцінку для забезпечення сталого розвитку громад та враховувати питання зміни клімату в державному плануванні.

4. Планування соціально-економічного розвитку територіальних громад невіддільно пов'язане з глибоким аналізом стану довкілля, яке включає в себе оцінку якості повітря, води, ґрунтів, а також визначення потенційних екологічних ризиків. Такий підхід дозволяє виявляти та превентивно реагувати на можливі негативні наслідки планованих економічних і соціальних заходів для довкілля.

5. Забезпечення екологічної стійкості є ключовим аспектом у цьому процесі, що передбачає ретельну оцінку впливу на довкілля перед

впровадженням будь-яких проектів або програм розвитку.

6. Важливо враховувати необхідність відновлення та охорони природних ресурсів, таких як ліси, водні ресурси та ґрунти, а також забезпечувати сприяння сталому використанню природних ресурсів. Особлива увага повинна бути приділена захисту від потенційних екологічних катастроф, включаючи аварії на хімічних підприємствах або надзвичайні природні явища. Також важливою є екологічна освіта та підвищення рівня усвідомлення населенням екологічних проблем, що сприяє формуванню екологічно свідомої громади.

7. Врахування екологічної складової у плануванні соціально-економічного розвитку не лише забезпечує екологічну стійкість, але й сприяє підвищенню якості життя та благополуччя громадян. Це стає фундаментом для сталого та довготривалого розвитку, а також важливим фактором конкурентоспроможності громад у сучасному світі. У контексті інтеграції України з Європейським Союзом, особливе значення набуває дотримання європейських директив та стандартів, зокрема впровадження стратегічної екологічної оцінки згідно з вимогами ЄС, що регулюється Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративно-територіальний устрій України. Історія. Сучасність. Перспективи / за підтримки Німецького товариства технічного співробітництва (GTZ). Київ : Секретаріат КМУ, 2009. 615 с.
2. Барановська Т. М. Державна політика розвитку територіальних громад в Україні : дис. ... канд. наук держ. упр. : 25.00.02. Харків. 2016. 261 с. (дата звернення: 05.12.2023).
3. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI (із змінами). Верховна Рада України : сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 05.12.2023).
4. Бобровська О. Ю. Ресурсна теорія в проекції на розвиток територіальних громад. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2022. Вип. 1(19). URL: <http://www.dridu.dp.ua> (дата звернення: 05.12.2023).
5. Борщ Г. А., Вакуленко В. М., Гринчук Н. М., Дехтяренко Ю. Ф., Ігнатенко О. С., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф., Юзефович В. В. (2017) Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. Київ, 107 с.
6. Васильєва Н. В., Гринчук Н. М., Дерун Т. М., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. (2017) Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади: навч. посіб. Київ, 119 с.
7. Вівчар О. І. Управління економічною безпекою підприємств: соціогуманітарні контексти: монографія. Тернопіль, ФОП Паляниця В. А., 2018. 515 с.
8. Децентралізація в Україні. URL: <https://decentralization.gov.ua> (дата звернення: 05.12.2023).
9. Європейська хартія місцевого самоврядування, ратифікована Законом України № 452/97-ВР. URL: <https://zakon.rada> (дата звернення: 05.12.2023).
10. Дегтярьова І. Теорії регіонального розвитку та їх еволюція як основа

сучасного регіонального управління. Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. 2010. № 4. С. 141–148

11. Досвід формування та реалізації стратегії розвитку Закарпатської області до 2015 року за участю громади / за ред. С. С. Слави, В. В. Гоблика, М. А. Попадинець. Київ:, 2010. – 144 с.

12. Кириченко Ю. М. Територіальна громада як базовий елемент системи місцевого самоврядування України: теоретичне визначення. Форум права. 2012. № 4. С. 451–457.

13. Комунальне комерційне підприємство «Маяківський центр первинної медико-санітарної допомоги Біляївського району Одеської області». URL: <https://mayakivska-gromada.gov.ua> (дата звернення: 05.12.2023).

14. Костюкевич Р. М., Мандзюк О. М. (2016) Проектне управління в системі стратегічного планування об'єднаних територіальних громад. Управління розвитком складних систем. №26. с. 74-82

15. Лазутіна Л. О. Джерела формування місцевих бюджетів сільських територій в умовах децентралізації. URL: <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/150.pdf>. (дата звернення: 05.12.2023).

16. Лупак Р. Л., Дідич А. М. Економічні основи забезпечення конкурентоспроможності підприємства в умовах ринкових відносин. Науковий вісник ЛТЕУ України. 2017. Вип. 20.6. С. 248-252.

17. Матеріали регіонального семінару «Підтримка розвитку громади зсередини». Українська Ініціатива Зміцнення Громадської Довіри. Липень 11, 2014 - Липень 10, 2017. URL: <http://www.uiip.org.ua/wp-content/uploads> (дата звернення: 05.12.2023).

18. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень / Лелеченко А. П., Васильєва О.І., Куйбіда В.С., Ткачук А. Ф. Київ : 2017. 110 с.

19. Міхеєнко Н. (2018) Рада Європи: децентралізація - найуспішніша реформа в Україні. URL: <https://today.ua/rada-yevropi-detsentralizatsiya-najuspishnisha-reforma-vukrayini> (дата звернення: 05.12.2023).

20. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування

місцевого самоврядування. URL: <http://decentralization.gov.ua> (дата звернення: 05.12.2023).

21. Набатова Ю. О. Формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів. Ефективна економіка. 2015. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4100>. (дата звернення: 05.12.2023).

22. Надлиманський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів. URL: <https://od.isuo.org/ru/schools/view/id/15481> (дата звернення: 05.12.2023).

23. Наконечний В. В. Основні світові моделі місцевого самоврядування: порівняльний аналіз. Теорія та практика державного управління. 2014. Вип. 1. С. 283–289. (дата звернення: 05.12.2023).

24. Ольшанський О. В. Об'єднання територіальних громад як механізм забезпечення їх ресурсної спроможності. Актуальні проблеми державного управління. 2015. № 2. С. 92–99.

25. Офіційний сайт Ямницької ОТГ. URL: <https://yamnytsya-otg.if.ua/> 10. Офіційний сайт Угринівської ОТГ. URL: <https://ugrunivotg.com.ua/> (дата звернення: 05.12.2023).

26. Попова К. Г. Теоретизація основ місцевого самоврядування в аспекті сучасних управлінських реформ. Ефективність державного управління. 2016. Вип. 4. С. 290–297

27. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України № 157-VIII від 05.02.2015. URL: <http://search.ligazakon.ua> (дата звернення: 05.12.2023).

28. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад. Постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214. Відомості Верховної Ради України. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws> (дата звернення: 05.12.2023).

29. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157- VIII. Відомості Верховної Ради України. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 05.12.2023).

30. Рача В.А. (2007) Практичні інструменти регіонального та місцевого

розвитку: навч. пос. / за заг. ред. Луганськ, с.156.

31. Розпорядження Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні від 01 квітня 2014 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 05.12.2023).

32. Слободянюк Н. О. Проблеми формування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації. Економіка і суспільство. 2016. Вип. 2. С. 611-616.

33. Сментина Н. В. Стратегічне планування соціально-економічного розвитку на мезорівні: теорія, методологія, практика : монографія. Одеса : Атлант. 2015. 365 с.

34. Стратегічне планування місцевого розвитку. Практичний посібник / [Берданова О., Вакуленко В.]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO. – Київ : ТОВ «Софія-А». 2012. 88 с.

35. Стратегія розвитку Долинської об'єднаної територіальної громади Івано-Франківської області на період до 2028 року. URL : <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/> (дата звернення: 05.12.2023).

36. Стратегія розвитку Калуської об'єднаної територіальної громади Івано-Франківської області на період до 2028 року. URL : <https://kalushcity.gov.ua/news> (дата звернення: 05.12.2023).

37. Удобенський заклад загальної середньої освіти I-III ступенів. URL: <https://od.isuo.org> (дата звернення: 05.12.2023).

38. Що у розвитку громад і територій відбулося за 2019-2021 рр. Децентралізація. URL.: <https://decentralization> (дата звернення: 05.12.2023).